

SOSYOLOJİ : TENKİTÇİ BİR YAKLAŞIM*

Margaret A. COULSON

Carol RIDDELL

Çeviren: İhsan SEZAL**

1. Sosyolojide Farklı Görüşler

Bütün dünyada, fizik veya bir başka tabii bilim dalında, öğrenime başlayanlar aşağı yukarı aynı konuları öğrenmekle işe başlarlar. İster Japonya olsun, isterse Rusya, Çin veya Peru, hiçbir tabii bilim dalındaki temel müfredat değişmez. Oysa sosyoloji için aynı şeyi söyleyemeyiz. Rusya'daki bir sosyoloji öğrencisiyle, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir sosyoloji öğrencisi hiçte benzer bir müfredatı takip etmeyeceklerdir. Daha başlangıçta, topluma ve fert-toplum ilişkilerine ait hipotezler farklı olacaktır bir kere. Aynı şekilde, bir İngiliz öğrencisiyle bir Yugoslav öğrencisi de farklı noktalardan hareket edeceklerdir (Aron, 1968, S.7) Bundan da mühimi, aynı ülke içinde bile değişik üniversitelerde ve fakültelerde — hocaya bağlı olarak — değişik sosyoloji öğrenimine rastlamak mümkündür. Söz gelişi Kanada da iki ayrı sosyoloji ekolu yanyana görülebilmektedir. Fransız Kanadası, daha ziyade kıta Avrupası ve Fransız Sosyoloji geleneğini sürdürürken; İngiliz Kanadası, bir veya diğer Amerikan ekolunu benimsemiş görünmektedir (Bottomore, 1967, S. 112-113). Bu görüş farklılıkları, en açık kendini konuların seçilişinde göstermektedir. Bütün Dünyadaki sosyoloji müfredatlarında muhakkak ki benzer kısımlar oldukça fazladır. Fakat bunlar daha çok araştırma teknikleri konusunda bir aynılık gösterirler. Diğer konular birinde daha çok yer alırken, diğerinde daha az yer alabilir. Veya bahsedilmeyebilir. Sosyolojideki bu yaklaşım farklılıkları, sosyologlar tarafından değişik tepkilerle karşılanmıştır. Sosyolojinin ne demek olduğunu anlamak için bu noktanın üzerinde biraz daha duralım.

Bazı sosyologlar için problem aslında gayet basit: kendi yaklaşımlarını "en doğru" buldukları için, başkalarını rahatlıkla kaale almayabiliyorlar. Bu dediklerimizi daha iyi gösterebilmek için çeşitli ülkelerden sosyoloji kitaplarını karşılaştırmak hiçte fena olmayacak- meselâ içindekiler nasıl bir liste oluşturuyor; hangi yazarı daha çok önem veriliyor, nasıl bir meyil takip ediliyor v.b. Şimdi bazı örnekler verelim. Amerika'da çok hacimli ve gerçekten iyi hazırlanmış yığınla sosyoloji kita-

* Margaret, A. Coulson and Carol Riddell, (1970) *Approaching Sociology, A. Critical Introduction*, London, Roudledge and Kegan paul.

** Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Asistanı.

bı var (zaten başka hiçbir ülkede A.B.D. de olduğu kadar sosyoloji talebesi yoktur). Hemen hemen bu kitapların hepsi sosyolojik tahlil merkezi olarak *kültür* kavramını seçiyorlar. Halbuki Kıta Avrupası Ülkeleri *kültür* yerine "*sosyal yapı*" yı odak noktası olarak seçiyorlar. Hakezâ çoğu Amerikan ve İngiliz ders kitapları "*sosyal değişme*" ye çok az yer verdikleri halde Doğu Avrupa Ülkeleri "*değişme*" kavramını en baş köşelerden birine oturtuyorlar. Fransa'nın ileri gelen sosyologlarından George Gurvitch — ki onun yaklaşımını kabul etmek bizce çok zor — Marx'ı Sosyolojinin Prensi olarak ilân eder ve Doğu Avrupalı sosyologların çalışmalarına Marx temel teşkil ederken, Barnes'in 1000 sayfalık *sosyoloji Tarihinin Giriş* kitabında Marx'a tek bir bölüm bile ayrılmamıştır. (Barnes, 1961). Aynı şey, bir aşağı, bir yukarı diğer Amerikan ders kitapları içinde söylenebilir*. Yine birçokları için *fonksiyonel* yaklaşım esas teşkil ederken, bizce İngiltere'deki mevcut kitapların en iyisi olan Bottomore'nin kitabında, bu yaklaşım bir iki paragrafla geçiştirilmektedir (Bottomore, 1963)** . Şurası açıktır ki bir kimse bir tek kitaba bağlı kalsa, diğer ekollerden ve yaklaşım tarzlarından haberi bile olamayacaktır. Bizce bu çok zararlı bir sonuç doğurmaktadır.

BİR AMERİKAN ve BİR YUGOSLAV SOSYOLOJİ DERS KİTABININ KARŞILAŞTIRILMASI

A.B.D. deki Bir Sosyoloji Kitabı
Leonard Broom and Philip Selznick,
Sociology, 3rd edition.

Yugoslavya'daki Bir Sosyoloji Kitabı
Ante-Fiamengo, Elements of General
Sociology 5th edition, 1967.

1. Kısım: Sosyolojik Tahlil Unsurları
1. Bölüm: Giriş

Giriş

1.B.: Sosyolojik Düşüncenin Tarihçesi;
Sosyolojinin Kaynakları

2.B.: Sosyal Teşkilat
3.B.: Kültür
4.B.: Sosyalleşme
5.B.: Birincil Grupları

2.B.: Ayrı bir Bilim Dalı Olarak Sosyoloji
3.B.: Sosyolojide Metod ve Amaç

4.B.: Sosyolojide Temel Fikirler
5.B.: Kuvvetlerin Yapısı ve Diyalektiği ve
Üretimle İlgileri

6.B.: Sosyal Tabakalaşma

6.B.: Bir Bütün Olarak Toplum (Alt ve Üst
Yapı Problemi)

7.B.: Cemiyetler
8.B.: Kollektif (Toplu) Davranış
9.B.: Nüfus ve Çevre

7.B.: Sosyal Gruplar
8.B.: Grup ve Fert Münasebetleri

9.B.: Toplum şuurunun yapısı ve gelişmesi

2. Kısım: Özel İlgili Alanlarının Tahlili
10.B.: Aile
11.B.: Din

10.B.: Bazı özel sosyo-ekonomik olguların
yapısı ve gelişmesi

11.B.: Sosyal Gelişmenin Meşruiyeti ve Motif
Güçleri

12.B.: Eğitim
13.B.: Azınlıklar
14.B.: Suç ve Cürüm

3. Kısım: Öncü Temayüller
15.B.: Şehir İnsanı
16.B.: Sanayii İnsanı
17.B.: Siyasî İnsanı

* Şunu belirtmek gerekir ki yazarlar burada temel ders kitaplarından bahsetmektedirler. Yoksa Marx ve Marxizm üzerine yığınla sosyoloji kitapları belki de en fazla Anglo - Saxon dünyasında vardır (Çevirenin Notu).

** Bottomore'nin adı geçen kitabı Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. T.B. Bottomore, Toplum Bilim, Doğan Yayınevi. 1977 Ankara, (Çev: Ünsal Oskay).

Ne kadar farklı değildi? Sadece bölüm başlıklarından bile Broom ve Selznick' in statik bir tahlil, Fiamengo'nun ise daha dinamik bir tahlil tarzını seçtikleri görülür. Yine Fiamengo *bünyeci* (structuralist) dir. Broom ve Selznick ise '*kültür*' ve '*sosyalleşme*' ye daha çok önem vermektedirler. Denebilir ki başlık farklılıkları, iki kitabın muhteva farklılıklarını da yansıtmaktadır.

Yazarların, sosyoloji talebelerine koydukları bu öğrenme sınırlaması için bir de gerekçeleri vardır ki o da, teorik problemlerin bu aşamada, öğrencilerin kavrayamayacakları kadar zor olduğu hususudur. Talebeler önce sağlam bir bilgi temeli oluşturmaldırlar ki, daha zor konuları rahatlıkla anlayabilsinler. Bu iddiayı kabul etmek pek mümkün gelmiyor bize. Zira iddia edilen 'sağlam temel'i atmak, pek gerçekleştirilmiş gibi değil. Bu sebepten de öyle bir iddia biraz fazla kaçıyor.

Amerikan ders kitaplarındaki bir diğer yaklaşım gerekçesi de şu: sosyoloji elbette ki tabii bilimler gibi bir ilim dahdır; tek farkla ki sosyoloji henüz bilimsel gelişmesini tamamlamış değildir. Bunun içinde başlangıç safhasında değerlendirmelerden ve tartışmalardan kaçınmak gerekmektedir.

Sosyolojinin, gerek kendisine hasredilen zaman, gerekse mali kaynak ve araştırma imkanları bakımından tabii bilimlerde ki kadar 'tam gelişmiş' olmadığını kabul etsek bile, yukardaki ders kitaplarına baktığımızda herkesin kabul edeceği asgari müşterekleri gördüğümüzü de pek söyleyemeyiz. Belli bir zamanda belli bir sayıdaki insanın, sorulan bir konu hakkındaki cevaplarını bütün sosyologlar tartışmasız kabul ederler. Ne varki aynı sosyologlar, bu cevapların, o insanların davranışları açısından veya toplumdaki davranış şekillerini izah eden teoriler açısından hangi anlamlara geldiği konusunda kolay kolay anlaşamayacaklardır. Üstelik bu konuda ilmi ölçüleri rehber olarak gösterenlerin aynı tavsiyeye kendilerinin bile uymadıkları sık sık görülmektedir. Meselâ; Horton ve Hunt 1964'te yayınladıkları *sosyoloji* kitaplarının ilk bölümünde sosyolojide bilimsellik üzerinde durmakta ve bunu değer yargılarından kaçınmak; ispat edilemez ve doğruluğu gösterilemez hükümlerden kaçınmak şeklinde ifade etmektedirler. Ama aynı yazarlar daha sonra Sovyetler Birliğini, "eşine rastlanmamış bir diktatörlük" olarak tarif etmektedirler. Inkeles'de *Sosyoloji Nedir* (1964) adlı kitabının bir yerinde rahatlıkla "A.B.D., Dünya Ülkelerinin büyük bir çoğunluğu tarafından kendilerinin sahip olmadıkları ve sahip olmayı da ümit edemedikleri derecede dinamik ve ileri olarak görülmektedir" diyebilmektedir (S. 112). Ama belki de bunlardan daha önemli olanı, kullanılan ilmi metodların uygulandıkları problemlere uygun olmayışlarıdır.

Bütün bu söylediklerimiz bizi şu sonuca ulaştırıyor; sosyolojide *tek* bir yaklaşım tarzının bulunduğu ve sadece *bunu* öğrenmek gerektiği ve çoğu konularda sosyologlar arasında gerçek bir fikir beraberliği bulunduğu, dolayısıyla tartışmaya lüzum kalmadığı iddiaları asla kabul edilemez. Böyle bir iddiadan maksad, ancak talebelerdeki tenkit yeteneğini körleştirmek ve hiç bir direnmeyle karşılaşmadan *kendi* benimsediği yaklaşım tarzını onlara empoze edebilmek arzusundan doğabilir. Şunu rahatlıkla belirtmek gerekir ki herhangi bir sosyal hadisenin farklı sosyoloji okulları arasında tartışmalara ve değişik yorumlara yol açacağı tabiidir. Bu noktayı vurgulamayan hiçbir yaklaşım benimsenemez. İkinci önemli nokta ise şudur: Madem ki üzerinde tam bir görüş birliğine varılmış bir 'temel' yok, o halde daha başlangıçtan sosyoloji öğrencilerine, öğretildikleri konular üzerinde düşünebilme, tartışabilme ve

yorum yapabilme fırsatı verilmelidir. Bunun içinde, meseleleri değerlendirmede ölçü teşkil edecek ve ışık tutacak geniş perspektifli teorilere ihtiyaç vardır.

Bizce, böyle bir perspektifin oluşması keyfi olarak değil; talebe, farklı yaklaşımlar ve farklı problemler arasında ilgi kurup, karşılaştırmalar yaptıkça sıhhatli olarak tabii bir şekilde teşekkül etmelidir. Yalnız hemen ilâve etmek gerekir ki bu hususu vurgulayan çok az kimse vardır. Bunda en büyük suç payı da Amerikan ders kitaplarındadır. Bazı İngiliz ders kitapları da aynı yanlışı yapmaktadırlar (Cotgrove, 1967 , kitabının ilk bölümünde bunlara temas etmekte ise de, önemlerini kavradığı pek söylenemez). En uygun perspektif (görüş açısı) ın ne olabileceği hakkındaki kendi düşüncelerimizi ilerde açıklayacağız. Fakat biz bununla yetinmiyecek diğer farklı perspektifleri de tenkitçi bir yaklaşımla belirteceğiz.

Halktan Biri Olarak Sosyolog:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi sosyologlar arasında büyük yaklaşım farklılıkları ve anlaşmazlıkları bulunmaktadır. Bunun sebebi ne olabilir ki? gibi bir soru hemen takılıyor insan zihnine. Bunun izahını kısmen teorilerle ilgili değerlendirme farklılıklarında (ki bu konuyu ilerde derinlemesine ele alacağız) aramak gerekir. Aslında problemin bizzat kendisi sosyolojik bir karakter taşımaktadır. Sosyologlar ve bir bakıma diğer sosyal bilimciler iki önemli problemle karşı karşıya bulunmaktadır. Bir defa, yaptıkları varsayımlar (hipotezler) insanlarla ilgilidir. Meselâ, insanların buldukları grup tarafından etkilenmeleri, hatta bundan da önemlisi insanların 'grupları' dışında düşünülmemeyeceği gibi, ünlü sosyolog Mannheim bunu şu şekilde ifade ediyor:

Bizim bir gruba mensub oluşumuz, sadece o grubun içine doğmuş olmamızdan veya o grubu benimsemiş olduğumuzu belirtmemizden ileri gelmiyor; belki bunlardan daha önemli olarak dünyayı ve belirli şeyleri oldukları gibi görmemizden ileri geliyor (Mannheim, 1960, S:19).

Fakat unutmamak lazım ki sosyologlar da insandır. Dolayısıyla onlarda bir grubun mensubu olarak ve Mannheim'in varsayımını doğru kabul ettiğimiz ölçüde dünyayı, mensubu oldukları grubun gördüğü şekilde görürler. Bu yüzdendir ki sosyologların sosyolog olarak söylediklerini anlamak için onların mensubu oldukları grubu da bilmek gerekir (sosyolog grubunu).

Böyle bir yaklaşımın sonsuz bir fasit daireye dönüşebileceğini iddia edenler çıkabilir — bir grup üyesi olan sosyologu inceleyen kişinin de bir grup üyesi olduğu ve onu da o grup içinde görmek gerektiği gibi ilh — Felsefe açısından bu nokta doğru bile olsa, yine de 'grup' gerçeğini görmemezlik edemeyiz. Çünkü sosyol psikoloji alanındaki bazı araştırmalar, en dikkatli ve objektif şartlarda bile araştırmacının tutum ve beklentilerinin sonuca tesir edebildiğini göstermektedir (Rossenthal, 1966).

Sosyologlar için ikinci ciddi problem ise şudur: Sosyolojinin temel konuları, her insanı çok yakından ilgilendiren; bazen uğruna ölünen kıtalararası çapta problemlerdir. Meselâ; harpler, barışlar; meselâ sosyalizm, yoksulluk, işsizlik, ve meselâ erkekle kadın arasındaki ilgiler, ilişkiler. Bunları araştırmak ister istemez sosyologu büyük tarih tartışmalarının içine sürüklemektedir. Ayrıca sosyologun, bunu yaparken kendini, bulunduğu ülke vatandaşlığından soyutlaması da çok zordur. Bazı sosyologlar, bu büyük problemten kurtulmanın yolunu, toplumsal önemi olan ko-

nuları incelemekten kaçınmakta bulurlar (Moore, 1963). Buna kurtulma denirse tabii. Çünkü hangi konuya eğilip, eğilmeme eylemi bile toplumsal bir karardır ve üstelik ahlaki bir önemi vardır. Mills (1959, S.76) in dediği gibi; toplumla ve insanla uğraşan her bilim adamı, çalışmalarıyla siyasi ve ahlaki kararları üstlenir veya imâ ederler. Demek oluyor ki, sosyologlar çalışmalarında değer hükümlerinden kolay kolay sıyrılma durumunda değildirlir. Aslında yukarda açıkladığımız iki problem birbirleriyle içicedir denilebilir. Çünkü daha öncede belirttiğimiz gibi değerler ve fikirler, fertlerin kendilerini içlerinde buldukları gruplardan ayrı düşünülemezler (Tabii tamamen grup tesirinde oluştukları da söylenemez).

Şimdi bu iki ana probleme dayanarak farklı toplumlardaki sosyologlar arasında mevcut temel görüş ayrılıklarına dönelim tekrar. Bunun içinde önce şöyle bir soruyla yaklaşalım konuya: Sosyologların mensub oldukları grupların belli başlı özellikleri nelerdir? (Horowitz, 1968). Elbette ki bizim burada 'sosyologlar sosyolojisi' gibi derin bir inceleme amacımız yok. Onun için de daha ziyade soruya genel bir cevap arayacak ve sosyolojinin toplum konularına nasıl eğilmesi gerektiği hususunda varsayımlarda bulunacağız.

Toplumları bir bütün olarak ele alırsak görülür ki, bazı toplumlarda zaman zaman siyasi iktidarlar kendi görüş ve yaklaşımlarını sosyologlara- gerektiğinde tehdit ve şiddet kullanarak kabul ettirmeye çalışmışlar; bunu kabul etmeyenler ayrılmak zorunda kalmışlardı (Neumann, 1966). Önder İtalyan düşünürü Antonio Gramsci hayatının 10 yılını hapisanede geçirmek zorunda kalmış ve nitekim orada ölmüştü (Merrington, 1968). Sovyet Rusya'da sosyoloji uzun yıllar bir ilim disiplini olarak kabul edilmemişti. Bugün bile Sovyetler Birliği'nde, Sovyet toplumu üzerinde büyük çalışmalar olan Leon Trotsky'nin eserleri üzerindeki yasak devam ediyor.

Tabii daha kapalı ve ince kontrol usülleri de var. A.B.D. de 1955 te Lazarsfeld'in ve Thielens'in 2500 sosyal bilim öğretmeni üzerinde yaptıkları bir araştırmanın sonucuna göre, öğretmenlerin yaklaşık dörtte biri zor durumlarla karşılaşmamak için kendi öğretimlerini sınırılıyor; yüzde 40 kadarı ise söylediklerinin talebeler tarafından 'çarpıtılması'ndan hiçbir rahatsızlık duymuyorlardı. Yüksek öğrenim kurumlarında çalışan tanınmış isimlerin üçte ikisinden fazlası ise meslektaşlarının birbirleri aleyhinde akademik tenkitle buldukları en az bir olayı hatırladıklarını söylüyorlardı (Lazarsfeld ve Thielens, 1958). Böylece, sosyolojinin belirli bir çizgide öğretilmesi için açık veya kapalı kontrol yöntemlerinin diğer görüşlerin aleyhine kullanıldığını görmek mümkün (Birnbaum, 1958), Tekrar A.B.D. den bir örnek verelim — Zira İngiliz sosyolojisi üzerinde ki tesiri oldukça fazla olmuştur — İkinci Dünya Savaşı sonrasında öğretilen sosyolojide Nato ile Varşova paktı arasındaki soğuk savaşın izlerini bulmak mümkündür. Her ne kadar Amerikan sosyolojisinde düzen, istikrar, 'statüko'nun devamı 'fonksiyonalizm' konularına ağırlık verilmesi, doğrudan doğruya ve açıkca Sovyet Sosyalizmine karşı, Amerikan İdeolojisine malzeme hazırlama endişesine bağlanmasa bile, bu yaklaşımın tamamen bağımsız olarak düşünüldüğü de söylenemez (Aron, 1969, Giriş; Cohn—Bendit, 1969).

Zor ve baskı, çeşitli zamanlarda, çeşitli ülkelerde sosyologlar için hep önemli bir problem olmuştur. Ama, bundan daha önemli olan hocaları tarafından sansüre tabii tutulan talebelerin durumudur. Farkında olmaksızın tek yönlü bilgiler alan talebe, tek taraflı görüşlere sahip olacak ve başkalarına da aynı şeyleri nakletmiş ola-

caktır. Buna itiraz edenler çıkabilir ve sosyolojinin bir nesilden diğer nesile malûmat nakletmek demek olmadığını söyleyebilirler. Bu doğrudur da. Nitekim yeni sosyologların fikri gelişmelerinde bu tek yönlülükler devam edip giderse, bir süre sonra bu tek yanlılık en doğru, en mantıklı bilimsel yaklaşım metodu zannedilebilir.

Bir başka faktör de Bettelheim (1943) in Nazi temerküz kamplarında yaptığı ünlü araştırmada ortaya çıkıyor: İnsanların adapte olabilmeye yetenekleri. Gerçekten de kamptaki mahpusların bir kısmı o ağır şartlarda, çok geçmemiş, kendileri hakkında gardiyanların iddia ettikleri ağır suçlamalara kendileri de inanmaya başlamışlardı. Sosyolojik bir deyimle ifade edersek, mahpuslar gardiyanların kendilerine uygun gördükleri kimliği ve seviyeyi zihnen benimsemişlerdi.

Bu noktayı Marcuse'nin yaptığı gibi daha da genelleştirirsek, insanların *hakiki* inançlarını tarif etmenin çok güç olduğunu söyleyebiliriz (Marcuse, 1964). Bu konuyu ilerde tekrar tartışacağız.

Yukarda sosyologların belli bir yaklaşım tarzını benimsemeleri için ne gibi baskıların bulunduğunu anlattık. Bir de başka gruplar ve meslek teşekküllerindeki farklı davranışlar ve düşünce biçimleri vardır ki, onların izahı da sosyoloji için önemli bir problem teşkil etmektedir; zira genellikle bunlar sadece tarif edilmekte, tahlil edilmemektedirler. Bizim toplumumuzda sosyologlar hemen tamamıyla orta sınıftan gelmektedir. İngiltere'de, sosyoloji öğreten bir üniversite öğretim üyesi, sınırlı fakat, gayet rahat (mükellef) bir ortam içindedir. İşi emniyette olduğu gibi, ücreti de iyi ve üstelik muntazaman yükselmektedir. Çok önemli ekonomik krizler belirmedikçe emekliliğe kadar bu böyledir. Çalışma şartları rahattır. Uzun tatil yapma imkânına sahiptir. Ve şehir merkezinden çok uzak olmayan bir banliyöde güzel de bir evi vardır. Tabii sadece sosyologlar değil, bütün Üniversite ve Yüksek Okul hocaları aynı durumdadırlar. Zaten sosyal davranış şekilleri de bunu gösteriyor. İçlerinde vicdanlı olanları herkesin kendileri gibi yaşamalarını arzu ediyorlar; diğerleri bu durumlarını tehdit edecek unsurlar veya gruplar hakkında ciddi endişelere kapılıyorlar. Böyle bir ortamda ve şartlarda, bazı teoriler diğerlerinden daha uygun görülecek; bazı nezaket kaideleri gelişecek ve bunlar zamanla bazı tartışmaların 'polemiğe yol açıcı', 'şüpheli kişiler'ce yapıldığı tabirleriyle suçlanmasına pek âlâ sebep olabilecektir (meselâ Lipset ve Smelser, 1961, Dip notu 12). Amerika gibi Akademik iş garantisinin ancak yüksek mevkilere gelindiğinde sağlandığı bir ülkede terfileri yapacak durumda olanlar da beliren kaidelere uyulması için gereken tesirde bulunabilmektedirler. *Akademik Piyasa*(1961) adlı araştırmalarıyla Caplow ve McGhee bu durumu bütün açıklığıyla incelemiştirler. Ayrıca sosyologlar arasında da çeşitli baskı unsurları rol oynamaktadır. Hiç değilse İngiltere'de, sosyologlar, adeta birer yeni *zengin=nouveaux riches* gibidirler. Daha yeni yeni diğer meslektaşlarının itibarlarını kazanıyorlar; bu yeni itibarlarının buldukları kurumlarda kabulü için mücadele ediyorlar. Bu ise disiplinde 'gerçek' bir bütünlük, bir *mutabakat=consensus* ve sosyologların mesleki vasıf üstünlüklerini sağlama isteklerine yol açıyor. Buna idareye 'olumlu' katkıda bulunma endişesini de eklemek gerek. Bunların hepsi birden ise 'anlaşmazlıkların' değil; 'anlaşmaların', 'mutabakatlar'ın vurgulanması demek oluyor. Diğer bir deyişle, problemleri realitelere bağlayan ve çözümlü mevcut durumların (realitelerin) değişmesinde arayan teorilerden uzaklaşmış oluyor. Öte yandan sosyologların, değer verdikleri diğer sosyologlara kendilerini ka-

bul ettirebilme endişeleri (onların atıf, referans grupları) öylesine bir yoğunluk kazanıyor ki, yaptıklarıyla sosyal realite arasındaki bağlar kopar hâle geliyor. Denebilir ki, bu sebeplerden, öylesine eften, püften konular üzerinde tartışılıyor ki insana, ister istemez orta çağ Avrupasında şiddetli gürültüler koparan" bir iğne deliğine kaç tane melek sığabilir" münakaşalarını hatırlatıyor. Hoselitz (1966), Sosensky (1964), Zollschan ve Perucci (1964), Frank (1967 b).

Buraya kadar yaptığımız, sosyologlar üzerinde bir gruba mensubiyetlerinden dolayı görülen baskıların ve bu baskıların zamanla değişen görünümü oldu. Özetlersek belli bir sosyal yapıya (meselâ kapitalist veya komünist) sahip toplum üyesi olarak sosyologlar üzerinde belirli yönlerde *zorlamalar* olabilir. Bu zorlamalar ince hesaplara dayandırılmışsa o zaman sosyologlar, kendilerinden istenilenleri, kendi istekleriymiş gibi benimseyerek (sindirerek) o tarzda davranabilirler. Bu bir kaç nesil devam eden bir *sosyalleşmenin* sonucu olursa, o takdirde alternatif yaklaşımların varlığından bile habersiz kalabilirler. Toplum içinde ise, belli bir grubun mensubu olmaları dolayısıyla o grubun görüş açısını benimsemek, o grubun koyduğu ferdi başarıya önem veren *geleneğe* uymak ve kendilerinden bir üst seviyede olanların hoşlanacakları tarzda davranmak mecburiyetini hissederler. Ve nihayet akademik bir sosyologlar grubuna dahil olma dolayısıyla, kendilerine çoğunluğun ve kamu oyu oluşturanların, nüfuzlarının gözünde değer ve itibar kazandıracak davranışları dikkate alma gereğini duyarlar.

Çeşitli sosyoloji ekollerinin talebelerini, sistematik bir şekilde neden yanlış bilgilerle doldurduklarını ve "sosyoloji" kavramı içinde ki diğer yaklaşım tarzlarını neden anlatmadıklarını izah için, bu söylediklerimiz genel bir sosyolojik yaklaşımdır. "sosyolojik bir yaklaşım" diyoruz; çünkü: sosyologların davranış ve tutumlarını, mensup oldukları sosyal grupla irtibatlandırmaya çalışıyoruz. Bizce bu *tür* bir yaklaşım, davranış ve tutumları sosyolojik açıdan incelemek için temel teşkil etmelidir. Diğer bir deyimle sosyolog problemlere bu irtibatlandırma amacıyla bakmalıdır. Bir kimsenin neden bu veya şu şekilde davrandığı ancak böylece anlaşılabilir. Bizde verdiğimiz bütün örneklerde bu yaklaşımı izledik. Yalnız iki önemli nokta var ki onlar üzerinde de bir parça durmak gerek.

Bir defa, böyle bir yaklaşımdan, aynı tesirlere açık her sosyologun, aynı şekilde hareket edeceği sonucu çıkarılmamalıdır. Böylesine bir determinizm, sosyal teorilerde 'hep aynı biçim' davranışları bekleyen bilim adamlarını sık sık şaşkına uğratmıştır. İkinci nokta doğrudan doğruya birincisiyle ilintilidir. Mademki katı bir determinizm (gerekircilik) söz konusu değildir, o halde çeşitli tesirlerin farkında olan bir sosyolog (bilim adamı) istediği takdirde yaklaşım tarzını ve durumunu değiştirebilir. -meselâ grup seçimini değiştirebilir veya grup üyeliğinin mahzurlarını azaltma yollarına gidebilir. Ashında en tesirlisi bilgili ve çalışkan talebelerden gelebilecek amansız tenkitler olabilir, ama bunu nasıl sağlamalı? Söylediklerimizin özü sadece verilen misallerle sınırlı değildir. Rahatlıkla diğer sahalara da genişletirebilir. Tekrar sosyolojiye dönersek; bizce, sosyolojinin gayesi kapalı bir 'tayin edici kanunlar sistemi' kurmak değil; bilimsel bir yaklaşımla, insanların başlarından geçen sosyal olayları sosyal sebeplerle izah edebilmelerine ve dikkatlerini doğru çözümlere çevirmelerine yardımcı olmaktır. Daha doğrusu, kendilerini daha iyi anlamalarını sağlamaktır.

Bu bölümdeki tenkitlerimiz sosyolojiyi tenkit anlamında alınmalıdır. Bizim bütün söylemek istediklerimiz neden birinci sınıf sosyoloji öğrencilerinin bile tenkitçi bir yaklaşıma ihtiyaç duyduklarıdır. Gerçektende:

Eğer biz çocuklarımıza ilmin nasıl meydana geldiğini rivayetle değilde tecrübi olarak anlatabilsek, onları deha ve hatalarıyla tam bir bilim adamı olmaya açık tutmuş oluruz. Aksi takdirde yaptığımız, ruhsuz bir yığın teknik eleman arasında dolaşmak olacaktır ki, onların tek faydaları belli işler için kullanılabilir olmalarıdır. (Gouldner, 1963).

Cemiyet, Toplum (Society)*

Sosyologlarla ve ilgilendikleri konularla alakalı problemleri tartışırken temas ettiğimiz 'grup' lardan birisi, cemiyet (toplum), idi. Bu kavrama ve bununla ilgili diğer kavramlara eğilmekte sayısız faydaları var. Çünkü bu kavram hem sosyologlar arasında hem de diğer çevrelerde büyük zihin karışıklıklarına sebep olmaktadır. Sosyologlar devamlı olarak cemiyet (toplum) hakkında konuşup duruyorlar ama, konuştukları bu kavramı tatmin edici bir şekilde tarif eden çok az kimse çıkıyor; bir çok oldukça hacimli ve 'bilimsel' Amerikan ders kitaplarında hiçbir tarifi verilmediği de oluyor.

Genel kullanılış şekliyle, "cemiyet", belli bir maksat için kurulmuş küçük bir gruba atfen kullanılır; meselâ bir ilim cemiyeti, bir talebe cemiyeti gibi. Fakat, sosyologlar kavramı bu dar mânâda kullanmıyorlar. "Cemiyet", bazen de geniş bir coğrafi bölgedeki müşterek kültür veya teşkilatlanma özellikleri olan kitleler için kullanılır; meselâ "Batı cemiyeti", "Batı toplumu" gibi. Ama, umumiyetle toplum (cemiyet), kavramıyla millî sınırlar içindeki bir milleti kastediyoruz. Hint toplumu, Zulu toplumu veya Britanya toplumu derken, Hindistan'ın, Zulu Ülkesinin ve Britanya'nın sınırları içindeki halkın, cereyan eden hâdiselerin ve diğer şeylerin toplamı gelir aklımıza. Buradan şöyle bir yanlış sonuç çıkabilir. Madem ki bir kimsenin

* "Yeni Dil" öncülerinin Türkçeye, cemiyet karşılığı olarak kazandırdıklarını iddia ettikleri "toplum" kelimesi, hem (cemiyet)'in yerini tutmamakta, hem de ilmi dil bütünlüğünü kökten sarsmaktadır. Tercümemizin bu kısmında bu gerçek olanca çıplaklığıyla ortaya çıkmaktadır. Şöyleki; İngilizce (Society) kelimesi, (cemiyet) olarak tercüme edildiğinde, batı sosyoloji literatüründeki çeşitli kullanımla şekillerini karşılayabilmektedir. (Mesela, yukardaki örnekte de görülebileceği gibi "talebe cemiyeti = a student society" ve "İngiliz cemiyeti = English Society") Oysa kelime (toplum) olarak tercüme edildiğinde bu fonksiyonunu yerine getirememekte (talebe toplumu denilmez); birinci kullanımla şekli için (dernek) kelimesini mecburi kılmaktır. Bu ise kavramın, sosyolojide ki ilmi mânâ bütünlüğünü kaldırmakta, sosyolojideki büyük kavram tartışmalarını adeta anlamsız kılmaktadır. Ne var ki Türkiye'de müesseseleşmiş her "yanlış" gibi bu yanlış ta iyice yerleşmiş bulunuyor. Bu sebepledir ki biz, sadece yanlış göstermekle yetinecek; (toplum) kelimesini de ikinci kullanılış şekliyle (cemiyet) yerine kullanacağız. (Çevirenin Notu).

davranışları üyesi olduğu grubun baskılarından soyutlanamaz, öyleyse kişi davranışlarına tek sebep toplumdur. Bu hiçte doğru değildir. Yani son hükmü birincisinden çıkarmak yanlıştır. Her ne kadar cazip olsa bile. Aksi takdirde kişilerin ve eşyanın üstünde bir toplum; ülke içinde ayrı bir müessese intibai ortaya çıkar ki, bu saçmadır. Buna 'eşyalaştırma' yani nesne (obje) olmayan bir şeyi, nesne imiş gibi gösterme deniyor. (Berger ve Pullberg, 1966; Blackburn, 1969, S.206 d). Mamafih bu yanlışa sık sık rastlanmaktadır. Bazı ünlü sosyologlar bile - ki bunların başında fertlerin davranışlarının, mensubu oldukları toplumun teşkilatlanma tarzıyla ilgisiz olduğunu söyleyenlere karşı uzun mücadeleler veren Emile Durkheim gelir - sanki fertin davranışlarını efsanevi bir varlık; toplum, tayin ediyor der gibi bir intiba bırakıyorlar insanda (Bemoitsmullyan, 1961). Bu anlayışa örnek bir kaç iktibas aşağıya alıyoruz. Takib eden örnekte toplum, bazı faaliyetlerin ve teşkilatlanma biçimlerinin mekânı değilse başlatıcı (muharriki) gibi gösterilmektedir:

Her toplum kimin kiminle eş olacağını kendisi tayin eder (Goode, 1964).

Kavram üzerinde daha çok düşünüldükçe, daha da karmaşıklaşıyor. Meselâ Berger (1963, S.112) fertle toplum arasındaki münasebetleri oyuncu (aktör) ile oyun arasındaki ilişkiye benzetiyor:

"Diyebiliriz ki toplum, bütün oyuncular için bir 'metin' sağlamış oluyor adeta. Daha perde kalkmadan kişiler kendileri için düşünülmüş bu rollere bürünüyorlar. Ve rollerini metne sadık oynadıkları sürece, sosyal oyun planlandığı şekilde devam ediyor.

Bu düşünceye göre 'toplum' oynadığımız oyunun hem'planlayıcısı hem 'yazar'ı, hem de 'rol dağıtıcı'sıdır. Toplumun, davranışlarımız üzerinde ki önemini daha açık belirtmek için bazı benzetmelerde bulunabilir. Ama, toplumun bu şekilde, kişileştirilmesi (ferdileştirilmesi) sosyal etkilerin gerçek kaynağını tam anlamamızı önler. Çünkü, herşey 'toplum' un ne söylediği ve ne yaptığı maskesiyle örtülmüştür. Bu tenkidimizi ilerdeki sahafelerde yine ele alacağız.

Inkeles (1964, P.35), oldukça yaygın sosyoloji akımlarından, yapısal fonksiyoncuların en önemli ilgi alanlarını, şöyle açıklıyor:

(Sosyoloji), sosyal hayatın şartlarını ve taleplerini izah; ve toplumun ihtiyaçlarını karşılama sürecini ve bunu nasıl yaptığını takip etmeye çalışır. Çok açık bir örnek verelim. Bir cemiyetin devam edebilmesi için sürekli olarak yeni nesillerle takviyesi gerekir. Bilinen bütün cemiyetlerde, toplumlarda bu, şu veya bu şekilde tayin edilmiş (belirlenmiş) aile sistemleriyle sağlanmıştır. Aile böylece, toplum yerine "nüfus çoğalması" rolünü üstlenmiş bir müessesedir. Bu role çocuk bakımı, çocuğun ilk eğitimi ve toplumun istediği şekilde yetiştirilmesi de dahildir.

Ne var ki, toplum (cemiyet) kelimesi örneğinde görüldüğü gibi tek bir kelimenin bir insan topluluğunu tavsifte kullanılması dikkatin asıl bir problemin üstünden, kelimeye kaydırılmasına yol açabilir (Bazı sosyologlarda ve sosyoloji öğrencilerinde görüldüğü gibi). Bunun kabahatini 'kaba Marxistler' de aramalıdır. 'Sermaye Sınıfı' veya 'Bürokrasi' bütün toplum hastalıklarının tek sebebi olarak gösterilmiş; fakat, bu grupların özel sosyal durumlar içindeki yerleri ve gerçek karakterleri tanımlanmamıştır. Bu tür bir yaklaşım oldukça cazip gelmektedir herkese; çünkü, toplumun kendisini incelemeyen basit formüllerle toplum problemlerini açıklama kolaylığı

vermektedir. Bu yaklaşımı 'Marxist' olarak nitelemek bile şüphe götürür. Bazılarının bu tür 'tahlil' lerini gören Marx, bir seferinde 'ben Marxist değilim' demek zorunda kalmıştı. Muhakkak ki bu yanlış yapanlar sadece kaba Marxistler değiller. Günümüz toplumlarında politikacılar, yaptıkları her şeyi milli menfaatler ile izah ediyorlar. Öyle ki, bir gelir politikası uygulaması da bununla izah ediliyor, atom silahlarına sahip olma isteği de. Halbuki şöyle biraz durup düşünersek "milli menfaatler" i tarif etmenin ne kadar güç bir şey olduğunu görürüz. Zira her siyasi karar ülke içindeki gruplardan hiç değilse birinin aleyhine olacaktır. Bu yüzden, bir kararın 'milli menfaatler' sonucu alındığını söyleyenler, bu karardan müteessir olacak o grubu unutmuş gözüküyorlar. Veya bunu o grupların tepkisini azaltmak için öyle diyorlar.

Bir de idari yerlerde olanlar ve belli şeyleri yapanlar için sık sık kullanılan 'onlar' tabiri var. 'Onlar' yolu tamir ediyorlar, 'onlar' yeni meskenler yapıyorlar gibi. Daha da önemlisi politika ve iş (sanayi) alanlarında 'biz' e karşı kullanılan 'onlar' tabiridir. Resmi şahıslar veya kurumlarla işi olanlar da aynı tabirleri kullanırlar. Bu şekilde bir ayırım ('biz' 'onlar') ve tabir farklılığını işçi sınıfının dünyaya bakış tarzı ve özelliği olarak tanımlayanlar da var. (Gouldthorpe and Lockwood, 1963). Toplum (cemiyet), bürokrasi, milli menfaat gibi kavramlar bile insan zihninde karışıklıklar yaratır ve menfaat gruplarının gerçek karakteristiğini tam yansıtmazlarken; 'bizler', 'onlar' ayırımı için başka türlü düşünmek imkânsız elbette. Ayrıca bu iki kavram, insanların kendilerini birbirlerinden ayrı ve karar mercilerine yabancılaşmış hissetmeleri açılarından, demokratik olma iddiasındaki her toplum için üzerinde durulması gereken bir konu teşkil ediyor (Riddel, 1968, S.65).

Bu bölümde sosyolojiyi doğrudan doğruya tarif etme yoluna gitmedik. Daha ziyade sosyoloji terimleri ile, öğretilen sosyolojinin eksikliklerini ve taraflılığını tenkit eden bir yol izledik. Sosyolojik terimler diyoruz. Çünkü gerçekten de sosyologlar tarafından uzun yılların birikimi sonucu ortaya çıkan bir dilin terimleridir bunlar. Ayrıca izahlarımızı grup bağlantısı içinde ve toplumun veya benzer bir terimin gerçek bir varlık olmadığını belirtecek şekilde yaptık. Bütün bunlardan sonra ortaya çıkan sonuç şu oldu. Sosyolojiyi diğer bilim dallarından ayıran özellik, sosyologların bir probleme veya hâdiseye bakış tarzlarıdır. Bu ise, bir problemin veya hâdisenin izahını, bir sosyal grubun üyeliği (mensubiyeti) ve bu grupların birbirleriyle olan ilişkilerinde arama yaklaşımıdır. Bu, belki basit bir yaklaşım tarzı gibi görülebilir ama, yaklaşımın esasını toplumumuzdaki insanlara anlatmak epey zor olmuştur bizim için. Bir sonraki bölümde zorluğun sebeplerinden bazılarını kabaca anlatacak ve grup mensubiyetinin önemi üzerinde duracağız.

2. Fert ve Cemiyet (Toplum):

Sosyolojik İzahlara Karşı Direnme:

Altı yıllık sosyoloji öğretme tecrübemize ve talebelik günlerimizdeki intibalarımıza dayanarak söyleyebiliriz ki insan davranışlarını mensubu oldukları grup ve grup teşkilatlanışı içinde inceleyen bir yaklaşımı zihinlere işlemenin oldukça zor olduğu iddiaları vardır. Konunun, kaypaklığından kaynaklanan müphemiyetini bir kenara bırakırsak bu zorluk iddiası başlıca iki noktadan kaynaklanmaktadır: İlk olarak, denebilir ki, her fert bir diğerinden farklı olduğundan, fertlerin grup kavramı

çerçevesinde izahları adeta imkansızdır. Bu görüş, aşağıda da belirtileceği gibi mantıki bir yanlışa dayandırılmıştır. İkinci iddia böyle bir izah tarzının (yaklaşımın) hür irade fikrine aykırı olduğudur. Bu ikinci iddiayı bizde kısmen paylaşıyoruz, ama kastedildiği manada değil. Bu her iki iddiayı (tartışmayı), ele almadan önce sosyoloji öğrencilerinin sosyalleşme süreçlerinde, onlara da aynı fikirleri veren faktörlerin (ideoloji, kendini ispatlama duygusu v.b.) olup olmadığına bakmakta yarar var.

Bizim toplum gibi özel mülkiyete dayanan, kapitalist toplumları, feodal veya diğer başka gelişmemiş toplumlarla - antropologların incelediği- karşılaştırsak bizim toplumlarda ferdiyetçiliğe, şahsi başarı ve sorumluluğa önem verildiği görülür. Geçmişin ünlü sosyologları bunu birçok şekilde kaydetmişlerdi. Meselâ; Max Weber, böylesine bir ferdiyetçilik olmaksızın kapitalizmin gelişmeyeceğini iddia etmişti (Weber,1965; Tawney, 1948). Bugünde, basın organlarının büyük bir kısmını denetleyenlerle kamuoyu oluşturanlar başarıyı tamamen ferdi başarı kayramı çerçevesinde tarif ediyorlar. Sosyoloji öğrencileri için bunun, uygulamalı somut bir örneği var. Eğitim sistemi, talebeler arasında imtihanlarla vüku bulacak yardımlaşmayı (işbirliğini) 'kopyacılık' sayarak cezalandırıyor. Okul sınıflandırmalarında da öğrenciler tek tek başarılarına göre sıralandırılıyorlar. Tabii bu tür bir ferdiyetçiliğin karşısında olan akımlar da vardır. Ferdiyetçi toplumlarda ki işçiler gerek ekonomik, gerekse politik alanlarda lehlerine olan gelişmeleri ancak toplu olarak harekete geçtikleri zaman sağlayabilmişlerdir. Bu yüzdendir ki işçi ailelerinden gelen gençler her zaman için eğitim sisteminde ki bu ferdiyetçi özelliğe uyumda zorluk çekmişlerdir. Jackson ve Marsden'in (1962) bir lisede işçi sınıfı çocukları arasında yaptıkları araştırma da bu görüşü doğrulamaktadır. Ferdiyetçiliğin bu derece tesirli olması, sosyologların, anlattıkları bazı konuların öğrenciler üzerinde istifhamlar yaratmasına yol açabilir. Meselâ; bazı pratik (uygulama) ders saatlerinde insanın, 'tabiati' icabı rekabetçi ve yine 'tabiati' icabı hodkâm (egoist) oldukları söylenmektedir. Halbuki antropolijiden örnekler verilerek 'hodkâmlığın' ve 'rekabetçiliğin' tamamen toplumun teşkilatlanma düzenine bağlı bir husus olduğu gösterilebilir. Ferdiyetçiliğin bu şekilde sık ve ısrarla işlenmesi, bir yerde talebelere 'kendi' toplumlarını ve yaşayış şekillerini gerekçeli kılma, endişesine bağlanabilir. Sonra bu gerekçe komünizmi suçlama ve yine meselâ 'sınıfsız' toplum olamayacağı iddiasına da temel alınabilir.

Bir de "her insan farklıdır" veya "herkes kendine özgü tutum ve davranışlara sahiptir, bu yüzden de sosyolojik izahın alanına girmez" gibi iddialar vardır. Biraz da bunlar üzerinde duralım şimdi. Konuya iki açıdan eğilebiliriz. Evvela bu söylenen doğruysa o zaman mantıki olarak hiç kimsenin davranışı hakkında hiçbir şekilde tahminde bulunamayacağımız sonucu çıkar. Meselâ, bir lokantaya girdiğimizde orada, mutlaka yemek pişiren birinin ve servis yapacak bir başkasının bulunacağından emin olarak giriyoruz. Yani, önceden yaptığımız tahmine uyan davranışlar bekliyoruz. Aksi takdirde, herkes her zaman için tahminleri altüst eden davranışlarda bulunsa, hayat yaşanmaz bir hâl alırdı. Sosyologların yaptıkları tahminlerde bu yukarıdekine benzetilebilir. Belki biraz daha müphem olarak görülebilir ama, o da lar arası ilişkilerle uğraşıldığındandır. Lokanta örneğine dönersek, oradaki davranış beklentimiz öylesine yer etmemiştir ki bizde, başka türlü bir davranışla karşılaşabileceğimiz aklımıza bile gelmez. Yine meselâ - Durkheim'in gösterdiği gibi- dul protestan erkeklerin, başka erkeklere nazaran daha da intihar etmeye meyilli oldukla-

rını bekleyemeyiz. Demek ki farklılıklara rağmen belli bir davranış şeklini beklemek mümkün, ve yukardaki iddia hiç de geçerli değil. Daha soyut olarak iki nesneyi alalım A ve B. A, (P), (q), (r) özelliklerine; B de (P), (q), ve (s) özelliklerine sahip olsunlar. Bu durumda A ve B, (P), ve (q) özelliklerini paylaştıkları için benzer; ama (r) ve (s) özelliklerini paylaşmadıkları için de benzer değildirler. İnsanlar da öyledir. Hem çok sayıda benzerlikleri vardır, hem de benzemeyen yönleri (ki bu benzemeyen yönler de benzerlikler gösterilebilir). İşte biz sosyolojik olarak bu benzerlikleri inceliyoruz. Demek oluyor ki sosyolojik olarak kendine özgü olan toplam kombinasyonlar, terkiplerdir; yoksa, ferdi hususiyetler değil. Bu sebeptendir ki mantiki olarak ferdi farklılıklar, sosyolojik izahlara bir engel teşkil etmez.

Diğer bir iddia da, sosyolojik izah ve tahlillerin 'determinist' oldukları; dolayısıyla da hür iradeyi inkar ettiği ve insanı küçültücü olduğu noktasındadır. Bu çok daha zor bir tartışma konusudur; çünkü, ucu felsefeye dayanmakta, ahlaki problemlem doğurmaktadır (Asırların tartışması olan hür irade mi? determinizmi mi?) Ama, yine de sosyolojiyi yıldirmamalıdır. Lokanta örneğine bir daha dönelim: Lokantalarda genellikle bir ahçının bulunacağı tahmin ve gerçeği, teorik olarak onlardan birisinin o gün kendi serbest iradesi sonucu işe gelememesi keyfiyetini ortadan kaldırmaz. Sosyal bilimci zaten bir kimsenin belli bir davranışına sebep olan etkileri de araştıracaktır. Kişi, davranışına tesir eden güçleri biliyorsa o zaman o şekilde davranıp, davranmaması bir anlam taşır; ama o güçlerin farkında değilse, o takdirde yaptığı tercih zaten 'tercih' olamaz.

Toplum Konuları ve Ferdi Dertler (Problemler):

Şimdiye kadar, sosyolojik izahlara yapılan itirazların geçerli olamayacaklarını, ne var ki bu itirazların bazı talebelerce benimsenmiş olabileceğini anlatmaya çalıştık. Buna ilaveten mekanik yaklaşım tarzı- ki ferdin tek yönlü olarak topluma uyumunu (adepte oluşunu) izah eder- ni de tenkit etme fırsatı bulduk. İnsan davranışlarını ve sosyal problemleri anlamada sosyolojik izahın önemi ne kadar açıksa; 'sosyal' diye nitelendirilecek her olgunun mutlaklığı da o kadar açıktır. Bu sebeple sosyal problemleri açıklamaya çalışırken çok dikkatli olma melekesini kazanmak gerekir. Görüşleriyle kendi görüşlerimiz arasında büyük yakınlık gördüğümüz C. Wright Mills, bu melekeye 'sosyolojik idrak gücü' (sociological Imagination) diyor. Peter Berger, aynı şeyi 'sosyolojiye davet' (Invitation to sociology) adlı kitabında biraz daha kaba tabirlerle ifade ediyor (Mills, 1959 a, Berger, 1963, ch.2) Mills, devletlerin hakim olduğu karmaşık ve sürekli değişen çağdaş dünyamızda, karşılaştığımız toplumsal meseleleri izah edebilmede işte ancak bu 'idrak gücü' nün yardımcı olabileceğini söylüyor. Ancak bu 'idrak gücü' ne sahip olanlar doğru soruları sorarak meselelere eğilebilirler. Mills, buna örneklerde sıralıyor. Meselâ; diyor bir kimsenin işsiz olması onun kendi kişisel problemidir. Eğer çevresinde iş imkânı varsa, onun işsizliğini izah için o kimsenin ferdi kabiliyetine ve gördüğü eğitime bakarız. Fakat toplumun büyük bir kesimi (tabii bu büyüklük ne kadar olmalıdır sorusu takılıyor zihne hemen) işsiz ise, o zaman bunu ferdi durumlarla izah edemeyiz. İzah için gruba, grubun teşkilatlanmış şekline ve toplumun teşkilatlanmış şekline bakarız. Problem ferdi olmaktan çıkar ve toplumsal bir nitelik kazanır. Yine Mills'in verdiği bir diğer örnek var; evlilik. Bir evlilik yıkıldığı (boşanmayla sonuçlandığı) vakit, ferdi bir problemdir. Fakat çağdaş Amerikan toplumunda olduğu gibi eğer bütün

evliliklerin üçte biri (Los Angeles'te yüzde ellisi) boşanmayla sonuçlanıp, yıkılıyorsa durum her evli çift için şahsi olmasına rağmen, bunun dışında izahlar gerektiren bir toplum konusu niteliği kazanmakta; grup mensubiyeti ve grup teşkilatlanması için ele alınmak zarureti doğurmaktadır. Stokely Carmichael aynı noktayı başka bir ifade tarzıyla şöyle açıklamaktadır.

"Kimlikleri belli olmayan beyaz teröristler bir zenci klisesini bombalayıp söz gelişi beş zenci çocuğunun ölümüne sebep olduklarında bu hareket bütün dünyaya takbih edilen ferdi bir ırkçılık olayı olarak görülebilir. Ama yine aynı şekilde Birmingham, Alabam'ada her yıl 500'e yakın zenci çocuk gıdasızlıktan, evsizlikten ve ilaçsızlıktan ölüyor; binlerce çocukta yoksulluktan ve farklı muamele (ayırımçılık) den ötürü fiziken, zihnen veya ruhen sakatlanıyorsa bu ancak müessesleşmiş (kurumsallaşmış), bir ırkçılıkla izah edilebilir." (Carmichael, 1968).

Eğer *dertleri* şahsi ve ferdi olarak nitelemek gerekirse; toplumsal konuları da toplum gerçeğinde görüp öyle nitelemek gerekir. Mills'e göre, insanlar bütün olayları şahsen yaşadıklarından şahsileştirme temayülü ağır basıyor ve olayları 'toplum' çerçevesinde değerlendiremiyorlar. Oysa olayları 'sosyolojik' bir düzeyde izah etmenin önemi ve gereği açıktır.

KAYNAKLAR

- Aron R., (1968), *Main Currents of Sociological Thought*, Vol. 1, Harmondsworth, Penguin.
- Barnes H., Editor (1961), *An Introduction to the History of Sociology*, Chicago, University of Chicago Press.
- Berger P., (1963) *Invitation to Sociology*, Harmondsworth, Penguin.
- Berger P. and Pullberg, S., (1966), "Reification and the Sociological Critique of Consciousness". *New Left Review*, No. 35, pp. 56-71.
- Bettleheim B., (1943) "Individual and Mass Behaviour in Extreme Situations". *Journal of Abnormal and Social Psychology*, pp. 417-452.
- Birnbaum N., (1958). "Social Constraints and Academic Freedom", *Universities and Left Review*, no.5, pp.47-52.
- Blackburn R., (1969), "A Brief Guide to Bourgeois Ideology", in Cockburn and Blackburn (1969), g.v.
- Bottomore T., (1963). *Sociology*, London, Unwin University Books.
- Bottomore T., (1967). *Elites and Society* Harmondsworth, Penguin.
- Caplow T. and McGhee R., (1961). *The Academic Marketplace*, New York, Science Editions.
- Cockburn A. and Blackburn R., Editors (1969), *Student Power*, Harmondsworth, Penguin.
- Cohn-Bendit D.B. et. al., (1969), "Why Sociologists?" in *Cockburn and Blackburn* (1969), g.v.
- Cotgrove S., (1967). *The Science of Society*, London, Heinemann.
- Frank A., (1967), "*The Sociology of Development and the Underdevelopment of Sociology*". *Catalyst*, no.3, pp.20,73.
- Goode W., (1964). *The Family*, Englewood Cliffs. N.J., Prentice Hall.
- Gouldthorpe J. and Lockwood D., (1963). "Affluence and The British Class Structure", *Sociological Review*, Vol.II., pp.133-63.
- Horowitz I., (1968), *Professing Sociology*, Chicago, Aldine Pub. Co.
- Hoselitz B., (1966), "Main Concepts in the Analysis of the Social Implications of Technical Change", in *Hoselitz and Moore* (1966), q.v.
- Hoselitz B. and Moore W., Editors (1966) *Industrialization and Society*, UNESCO, Mouton.
- Jackson B. and Marsden D., (1962), *Education and the Working Class*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Lazarsfeld P. and Thielens W., (1955). *The Academic Mind*. Glencoe, Ill., Free Press.
- Lipset S. and Smelser N., "Change and Controversy in Recent American Sociology"

- Mannheim K., (1960), *Ideology and Utopia*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Marcuse H., (1964), *One Dimensional Man*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Merrington J., (1968), "Theory and Practice in Gramsci's Marxism", in *Miliband and Saville* (1968), q.v.
- Mills C., (1959 a), *The Sociological Imagination*, New York, Oxford University Press.
- Moore B., (1963), "Strategy in Social Science", in *Stein and Vidich* (1963). q.v.
- Neumann F., (1966), *Benemeth-The Structure and Practice of National Socialism*, New York, Harper and Row.
- Riddell, D., (1968), "Review of The American Occupational Structure". *Sociological Review*, Vol.16 (I), p. 101.
- Rosenthal R., (1966), *Experimental Effects in Behavioural Research*, New York, Appleton.
- Sosensty I. (1964), "The Problem of Quality in Relation to Some Issues of Social Change", in *Zollschan and Hirsch* (1964), q.v.
- Stein Mand Vidich, Agdetitors (1963), *Sociology on Trial*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall.
- Tawney R., (1948), *Religion and The Rise of Capitalism*, Harmondsworth, Penguin.
- Weber M., (1965), *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, London, Unwin University Books.
- Zollschan G. and Hirsch W., Editors (1964), *Explorations in Social Change*, London Routledge and Kegan Paul.
- Zollschan G. and Perucci R. (1964), "Social Stability and Social Process: An Initial Presentation of Relevant Categories", in *Zollschan and Hirsch* (1964) q.v.